

СВІТОВА ПРАКТИКА ВИКОРИСТАННЯ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВНЗ У ГРОМАДІ

У статті розкривається досвід вивчення світової практики використання науково-практичного потенціалу ВНЗ у громаді; описано спектр дослідницьких напрямків, які висвітлюють різні підходи до розуміння ролі вищого навчального закладу в розвитку територіальної громади, можливості інтеграції його в регіональні процеси; висвітлюються концепції позиціонування вищого навчального закладу в громаді та моделі співіснування вищих навчальних закладів та регіональних спільнот.

Ключові слова: модель, модель стихійного трансферу, модель соціального служіння, трансформаційна модель взаємодії, моделі соціального партнерства.

Постановка проблеми. В умовах перебудови соціально-економічної сфери української держави відповідно до логіки ринкових перетворень в суспільстві особливого значення набуває пошук шляхів результативного використання науково-практичного потенціалу ВНЗ на засадах взаємовигідного співробітництва. Вивчення зарубіжного досвіду взаємодії навчальних закладів із соціальними інститутами громади є важливим для здійснення інноваційної політики, використання нових форм і методів роботи в суспільстві, створення організаційно-економічного механізму впровадження результатів науково-дослідної та дослідно-конструкторської роботи ВНЗ у практику соціально-економічного розвитку громади.

Метою даної статті є зосередження уваги навколо проблеми можливостей впровадження світового досвіду використання науково-практичного потенціалу ВНЗ у громаді на шляху розбудови українського суспільства.

Результати теоретичного дослідження. Основи соціологічного аналізу взаємодії університету з соціальною системою суспільства й місцевим співтовариством закладені в роботах Т. Веблена, М. Вебера, Е. Дюркгейма, Р. Мертона, Т. Парсонса і Дж. Плата. Уже в роботах початку ХХ століття позначений підхід до університету як корпорації (Веблен Т.) і бюрократичної організації (Вебер М.). У них університет постає як складна, ієрархічно керована організація, тісно пов'язана з місцевою громадою і виконує в ньому певний комплекс функцій, що володіє значною самостійністю у виборі змісту й технології діяльності.

Загальні ідеї про взаємозв'язок університету з спільнотою розвинені зарубіжними соціологами другої половини ХХ століття (Ч. Бідуел, П. Бурдьє, Ж.-К. Пассерон, Б. Кларк, М. Трой, К. Торрес й ін.) [2].

У науковому дискурсі сьогодні існує цілий спектр дослідницьких напрямків, які тією чи іншою мірою розглядають питання інтеграції вищих навчальних закладів у регіональні процеси.

1. Вчені розглядають університет, як «майданчик» підготовки фахівців економіки, соціальної, політичної сфери регіону. ВНЗ у даному контексті виступає в підпорядкованій ролі, як один з учасників регіонального економічного розвитку, основними функціями якого є підготовка конкретних фахівців для конкретних сфер життєдіяльності регіону.

2. Концепція «навчання впродовж усього життя» (life long learning university engagement) визначає ВНЗ як не просто «інкубатор» із підготовки професійних кадрів для регіону, але становить собою локальність постійного виробництва, відтворення й транслявання знань у найрізноманітніші спільноти регіону.

3. Концепція підприємницького університету як одна з провідних парадигм для значного сегменту вищої освіти в зарубіжних країнах, передбачає концентрацію університету на власному розвитку, що, у свою чергу, веде до більш активної взаємодії з регіональними стейкхолдерами, у процесі якої відбувається оптимізація й підвищення ефективності регіональних процесів. Одним із напрямків реалізації моделі підприємницького університету є концепція соціального підприємництва, яка все активніше проникає в університетський простір. Теоретичні розробки сутності соціального підприємництва дають усі підстави оперувати даним поняттям у відношенні до діяльності регіональних ВНЗ.

Г. Дис, один із основоположників теорії, визначає підприємницький ВНЗ як агент змін в соціальному секторі, з притаманними йому особливостями: безперервний процес вивчення, розробки та впровадження інновацій для реалізації соціальної місії; залучення додаткових ресурсів для досягнення поставленої мети; орієнтація на досягнення кінцевого результату своєї діяльності. Принципи соціального підприємництва дозволяють ВНЗ, здійснюючи свою основну діяльність, організувати у своїй структурі підприємницьку організацію як для забезпечення своєї фінансової стійкості, так і підвищення ролі в становленні економічних знань.

4. Концепція «вищого навчального закладу, включеного в регіональний розвиток» (Regionally engaged university) дозволяє типологізувати різноманітність взаємодій університетів із регіональним, місцевим співтовариством у залежності від зовнішніх умов середовища.

5. Концепція «третьої» (соціальної) функції університету обґрунтована Д. Чарльзом. На його думку, оцінка ролі університету в розвитку місцевої громади носить як філософський, так і методологічний характер. Університети не є установами, організованими окремо від суспільної системи. Вони становлять собою взаємодіють з елементами системи, тобто, університети вбудовані в різні типи спільнот.

Основні концепції інтеграції університетів у регіональні процеси дозволяють виявити кілька основних тенденцій у розвитку взаємодії ВНЗ із громадою. При цьому, на наш погляд, дані тенденції мають багато в чому універсальний характер як для закордонних, так і вітчизняних університетів..

По-перше, мова йде про ступінь проактивності університетів, окремих факультетів і підрозділів, яка визначається типом і рівнем розвитку конкретного навчального закладу.

Проблематика інтеграції в регіональні процеси, спроби системного вибудовування взаємин із регіональними стейкхолдерами більшою мірою характерні для університетів, зосереджених у просторі так званої «зони депривації». Це пояснюється тим фактом, що великі вищі навчальні заклади, що мають серйозний науковий потенціал і власні недержавні ресурси для розвитку, як правило, орієнтовані на те, щоб зайняти позицію національного університету й отримати підтримку держави, а не намагатися вибудовувати часто складні й менш ресурсні відносини з регіональними органами влади й регіональним бізнесом. У той же час університети (або іноді окремі факультети університету), який із тієї чи іншої причини опинилися в «зоні депривації» або близькі до неї, «змушені» шукати нові освітні, наукові, соціальні ринки, де вони могли б продемонструвати власну значимість. Саме необхідність постійного обґрунтування власної значущості спонукає навчальний заклад до активного пошуку нових технологій інтеграції в регіональні (міські) спільноти.

Зростання активності у сфері інтеграції в регіональні процеси для багатьох університетів пов'язаний із їх маргінальним статусом на сучасному ринку університетської освіти, що автоматично, навіть при наявності досить серйозною матеріальною, освітньою і науковою бази переводить такі вищі навчальні заклади у «зону депривації».

Прикладом може слугувати Талліннський університет, який довгі роки (у радянський період) існував як педагогічний вищий навчальний заклад. В умовах модернізації вищої освіти в Естонії університет був змушений, із одного боку, шукати власну нішу на освітньому ринку, а з іншого – перебувати в постійній конкурентній боротьбі зі відомим Тартуським університетом (а також Талліннським технічним університетом), чия історія, а також освітній і науковий потенціал значно перевищували ресурси Талліннського університету. У цій ситуації ВНЗ звернувся до технології соціального підприємництва, намагаючись на її основі вибудувати новий формат освіти й розвитку компетенцій студентів, а також здійснив серію активних PR-кампаній, спрямованих на інтеграцію університету в соціокультурний і економічний простір міста.

По-друге, значення має неузгодженість дискурсивної та практичної свідомості між представниками адміністрації університетів, окремих факультетів, структурних підрозділів ВНЗ. На рівні дискурсу та внутрішніх когнітивних і семантичних структур тема взаємодії університету й регіональних (міських) спільнот і стейкхолдерів практично не актуалізується, у той час як у дійсності така активність в тій чи іншій мірі здійснюється практично у кожному ВНЗ.

Представлені нижче моделі співіснування вищих навчальних закладів і регіональних спільнот, носять характер ідеальних типів, але, тим не менше, мають не тільки теоретичний, але й практичний, евристичний потенціал, дозволяючи університетським чиновникам більш системно вибудовувати власну управлінську діяльність [4].

Модель стихійного трансферу університету в регіональні спільноти є класичною в системі взаємовідносин ВНЗ і регіону. Виникнення університетів і їх локалізація на конкретній території були своєрідним культурним шоком для населення, що, у свою чергу, ставило питання про необхідність «знайомства» університету (як особливої форми життєдіяльності) і місцевої громади. Позиція університету як чужого для конкретної території феномена зберігається в колективній свідомості університетської спільноти. Окрім того, до реалізації даної моделі взаємодії університету та регіональних (міських) спільнот підштовхує боротьба за абітурієнтів, характерна як для пострадянських, так і для європейських ВНЗ.

Для зазначеної моделі характерні часто спонтанні прояви активності у сфері взаємодії з регіональними соціальними закладами, засновані на окремих, часто не пов'язаних між собою заходах. Ключовою формою реалізації взаємодії університету та регіональних спільнот є проведення свят, фестивалів, різноманітних акцій, орієнтованих на «відкриття» університету для місцевих спільнот, розвиток стійкої комунікації.

Модель стихійного трансферу виникає природним чином, під впливом необхідності зближення економічних, політичних, культурних інтересів університету й регіональних спільнот, влади, бізнесу. Вона поширена в значній частині європейських університетів, оскільки розвиток системної діяльності по інтеграції ВНЗ у регіональні процеси не є пріоритетним напрямком роботи з боку університету. Одним із найважливіших механізмів реалізації даної моделі є комунікативні практики викладачів і студентів,

фізично інтегрованих у простір регіону й ідентифікуючих себе з регіональним співтовариством. Така повсякденна взаємодія, у рамках якого відбувається взаємний обмін символами, культурними кодами, інформацією, є найважливішим фактором інтегрованості ВНЗ у регіональній соціокультурний простір.

Модель соціального служіння університету характерна для Франції, Австрії, Німеччини, Швеції, Норвегії, тощо і передбачає наявність системної діяльності університету, орієнтованої на інтеграцію в регіональні процеси, за рахунок вибудовування роботи в напрямках вирішення соціальних проблем того чи іншого співтовариства громади. Дана модель взаємодії університету та регіональних спільнот реалізовується в соціокультурному просторі території в таких формах, як соціальне проектування й добровільна участь у вирішенні проблем локального характеру; система читання відкритих і публічних лекцій викладачем ВНЗ; різноманітні втілення музею «цікавих наук» і т.д. При цьому найбільший інтерес представляють форми взаємодії, у рамках яких інтегруються освітня й наукова функції університету.

Модель соціального служіння, характерна для європейських університетів, реалізується переважно через сприйняття університету як певного майданчика для комунікації між різними спільнотами регіону. Найчастіше модель соціального служіння університету «працює» в односторонньому форматі. Регіональні спільноти, органи державної і муніципальної влади, неохоче вступають у партнерські відносини, розглядаючи університет, головним чином, як освітню структуру та через відсутність можливостей для спільних проєктів. У цій ситуації актуальним стає формування регіонального дискурсу про важливість розвитку партнерських відносин між університетом і регіональними спільнотами [4].

Трансформаційна модель взаємодії є найбільш ефективною формою вибудовування взаємин між університетом та регіональними спільнотами. ВНЗ – не просто освітня й наукова організація, постачальник кадрів для регіональної економіки і навіть не підприємницький університет, а скоріше лабораторія по розробці та реалізації соціальних, гуманітарних, інформаційних технологій, спрямованих на трансформацію життєдіяльності жителів регіону, їх уявлень, дискурсу, ідентичності, практик.

Така модель становить собою продовження й розвиток концепції підприємницького університету, перетворення його в соціально-підприємницький, в основі діяльності якого лежить не ідея капіталізації наукового потенціалу вчених, а оптимізація навколишнього соціального середовища з використанням інструментів бізнес-проекткування.

У рамки трансформаційної моделі цілком вписується широко обговорювані сьогодні «трансфер знань» та участь університету в розвитку регіональної «економіки знань». Активне включення університету у виробництво та тиражування знання для регіональних спільнот є фактором трансформації останніх та рішенням соціальних проблем їх учасників [3].

Виділяють дві **моделі соціального партнерства**. Біпартизм – це двостороння модель соціального партнерства, яка використовується переважно на галузевому рівні і на рівні підприємств. Однак на практиці це не означає, що при двосторонньому співробітництві держава повністю самоусувається від регулювання трудових відносин, вона регулює умови ведення колективних переговорів, здійснює їх частково організаційно-технічне забезпечення цих переговорів.

Трипартизм – це модель соціального партнерства, яка передбачає тристоронню співробітництво між працівниками, роботодавцями й державою на загальнодержавному та територіальному рівнях. У таких країнах як США, Канада, Великобританія та інші, де роль держави в регулюванні трудових відносин порівняно невелика. Тристороння співпраця (трипартизм) набула поширення також у Франції, Німеччині, Австрії та багатьох інших країнах. У цьому вигляді соціальне партнерство, включає в себе об'єднання соціальних інститутів та держави [3].

Наприклад соціальне партнерство ВНЗ із соціальними інститутами регіонів у США, зокрема Університет штату Арізона, обов'язково мають чітко прописану місію, із якої випливає вся їх діяльність. Ключовим моментом створення позитивного бренду університету штату Арізона є його глибока залучення до життя суспільства. Більш того, саме поліпшення всіх аспектів життя оточуючих проголошено як єдина гідна місія всієї діяльності університету, який позиціонує себе відповідальним за економічний, соціальний і культурний розвиток регіону. Заради досягнення цієї мети університетом встановлені й продовжують встановлюватися плідні зв'язки з містами й селищами штату, шкільними округами й різними організаціями.

Дана тенденція в цілому характерна для всіх великих установ вищої професійної освіти США. Позитивний бренд установи створюється шляхом активного взаємозв'язку з місцевими громадами у вигляді: стажувань; навчальних практик; безкоштовних медпунктів для малозабезпечених верств населення; можливостей підвищення кваліфікації та перепідготовки; різних волонтерських програм; читання публічних лекцій; організації літніх таборів для різних категорій громадян; надання населенню інших послуг різного роду.

Така співпраця носить взаємовигідний характер, оскільки в суспільстві відбуваються сприятливі соціальні зміни, а університети отримують широкі можливості для проведення наукових досліджень, застосування на практиці співробітниками і студентами різних професійних навичок.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Кожна з проаналізованих в матеріалах статті моделей інтеграції вищого навчального закладу в регіональні процеси має свої переваги і недоліки. Проте їх використання може, виступати і як власне інструмент управління університетом, процесами його самовдосконалення та розвитку, так і розширення спектра можливостей для реалізації власного науково-практичного потенціалу з метою покращення соціально-економічного розвитку регіону. Нові

освітні, соціальні технології дозволяють підвищити конкурентоспроможність випускників на ринку праці, а науковців – дослідників – на ринку трансферу знань. Завдяки цьому університет як соціальний інститут має можливість оптимізувати життєдіяльність різних соціальних груп і спільнот територіальної громади у різних сферах життєдіяльності.

Світова практика використання науково-практичного потенціалу ВНЗ свідчить про постійний пошук інноваційних соціальних технологій, здатних змінити і поліпшити життя людей. У цьому контексті розвиток методології та технології соціального підприємництва, в університетах і створення майданчиків для трансляції цієї технології в регіональні спільноти може стати важливим фактором інтенсифікації регіональних і місцевих процесів в Україні.

У той же час актуальними залишаються питання розвитку соціального партнерства між університетами та установами соціального обслуговування населення громади, подальшої науково-теоретичної і методичної розробки вимагають питання формування і розвитку соціальних практик партнерства у наданні соціальних послуг вразливим категоріям населення, залучення до соціального партнерства у покращенні якості надання соціальних послуг недержавних та громадських організацій.

Використані джерела

1. Головки С. Г. Поиск моделей социального партнерства в современном обществе [Электронный ресурс] / С. Г. Головки. – Режим доступа : <http://er.nau.edu.ua/bitstream>.
2. Любохинець Л. С. Соціальне партнерство як інститут регулювання соціально – трудових відносин в Україні / Л. С. Любохинець // Теоретичні та прикладні питання економіки. – 2013. – № 1. – С. 262–270.
3. Мещан І. В. Соціальне партнерство а управлінні соціальним обслуговуванням населення в Україні : регіональний контекст: дис. на здобуття наук. ступеня канд. соц. наук: 22.00.04 «Спеціальні та галузеві соціології» / І. В. Мещан . – Запоріжжя, 2016. – 226 арк.
4. Перфильева О. В. Университет и регион: на пути к реализации третьей функции / О. В. Перфильева // Вестн. междунар. организаций. – 2011. – № 1. – С. 133–144.
5. Смирнов В. А. Университет и региональные (городские) сообщества: модели сосуществования и управленческие механизмы интеграции (российский и европейский опыт) / В. А. Смирнов, Л. А. Фадеева, К. А. Пунина, С. В. Голубев // «Университет и сообщества: европейский опыт и российские практики». – 2013. – С 102–116.

Khlebik S. R., Lutvunen V. V.

WORLDWIDE PRACTICE OF SCIENTIFIC AND PRACTICAL USAGE OF UNIVERSITY POTENTIAL IN COMMUNITY

This article covers experience in worldwide studies of university potential usage in community. Several research directions are described, which enclose different approaches to understanding of university role in development of territorial community, possibilities to integrate into regional processes.

It also touches positioning university concepts as a platform to develop specialists in economic, social and political spheres; concept of university role in development of all life learning approach; entrepreneurship university concept; university concept which is included in to regional development and concept of the third – social – function of the university.

This study also presents and analyses the most popular foreign models of cooperation of university and social community institutes. In particular, it describes spontaneous university transfer into regional communities, which is classic in cooperation system of the university and community. Social service model is specific for France, Austria, Germany, Sweden and Norway, which is based on specific system in the university, which is oriented to integrate in to regional processes.

It is possible due to focus on development of social problems solving of this or that community and transformation cooperate on model which proved to be the most effective; social partnership model. Each integration model has it pluses and minuses. It can have either theoretical or practical meaning in Ukrainian society development.

New educational and social technologies enable to increase competition between graduates in labor market and parallel to have the same effect between scientists-researchers in the knowledge transfer market. Due to that university as a social institute has an opportunity to optimize vital activity of different social groups and communities in variable spheres.

Key words: *model, spontaneous transfer model, social service model, transformation cooperation model, social partnership model.*

Стаття надійшла до редакції 01.11.2017 р.